

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 2. do 8. marta 2004. godine, donijela je

ODLUKU

I

Graditeljska cjelina - Crkva brvnara posvećena sv. Nikoli u Romanovcima proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik se sastoji od objekta crkve, starog groblja sa pet krstača i pokretnog naslijeđa:

- carske dveri,
- polijelej,
- služabnik i
- psaltir koji se sada nalaze u zgradi Eparhije u Banjoj Luci.

Nacionalni spomenik obuhvata zemljište označeno kao k.č. br. 1738, k.o. Romanovci, broj posjedovnog lista 320, općina Gradiška (Bosanska Gradiška), Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik se primjenjuju mjere zaštite utvrđene Zakonom o sprovođenju odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika ustanovljene u skladu sa Aneksom 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 9/02).

II

Vlada Republike Srpske dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

U cilju trajne zaštite dobra utvrđuju se sljedeće mjere zaštite, koje se odnose na prostor definiran u tački I stav 3. ove odluke:

- zabrana izvođenja bilo kakvih radova na objektima koji čine graditeljsku cjelinu, osim konzervatorsko-restauratorskih radova i radova na tehničkom održavanju objekta, uz odobrenje

ministarstva nadležnog za prostorno uređenje u Republici Srpskoj i stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Republike Srpske;

- zabrana formiranja novih grobnica na udaljenosti od 15 m od objekta crkve;
- zabrana odlaganja otpada.

Utvrđuje se zaštitni pojas širine 50 m od granica zaštićenog prostora definiranog u tački I stav 3. ove odluke. U tom zaštitnom pojasu zabranjuje se nova izgradnja, izgradnja magistralnih infrastrukturnih objekata i odlaganje otpada.

IV

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Republike Srpske, gradske i općinske službe, suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VI

Iznošenje pokretnog naslijeđa iz tačke I stav 2. ove odluke iz Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: pokretno naslijeđe) nije dopušteno.

Izuzetno od odredbe stava 1. ove tačke, dopušteno je privremeno iznošenje pokretnog naslijeđa iz Bosne i Hercegovine radi prezentacije ili konzervacije, ukoliko se utvrdi da konzervatorske radove nije moguće izvršiti u Bosni i Hercegovini.

Odobrenje u smislu prethodnog stava daje Komisija, ukoliko nedvojbeno bude utvrđeno da to ni na koji način neće ugroziti nacionalni spomenik.

Komisija u svom rješenju o odobrenju privremenog iznošenja pokretnog naslijeđa iz Bosne i Hercegovine utvrđuje sve uvjete pod kojima se to iznošenje može izvesti, rok za povrat u Bosnu i Hercegovinu, kao i zaduženja pojedinih organa i institucija na osiguranju tih uvjeta i o tome obavještava Vladu Republike Srpske, nadležnu službu sigurnosti, carinsku službu Bosne i Hercegovine i javnost.

VII

Ova odluka dostavit će se Vladi Republike Srpske, ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje u Republici Srpskoj, ministarstvu nadležnom za kulturu u Republici Srpskoj, nadležnoj službi zaštite naslijeđa na nivou Republike Srpske i općinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi provedbe mjera utvrđenih u tač. II - VI ove odluke i nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VIII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

IX

Prema članu V, stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

X

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u «Službenom glasniku BiH».

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

P.o. Predsjedavajuće Komisije

Amra Hadžimuhamedović

Broj: 07.2-02-29/04-2
2. marta 2004. godine
Sarajevo

O b r a z l o Ź e n j e

I – UVOD

Na osnovi Zakona o provedbi odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, član 2, stav 1, “nacionalni spomenik” je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika u prethodnom sazivu donijela je odluku o stavljanju **Crkve brvnare posvećene sv. Nikoli u Romanovcima** na Privremenu listu nacionalnih spomenika, pod rednim brojem 99.

U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovi člana V, Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provedbi postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju, izvršen je uvid u:

- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o intervencijama na restauraciji i drugoj vrsti radova na dobru, itd.,
- historijsku, arhitektonsku i drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korištenja dokumentacije u sklopu ove odluke.

Na osnovi uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Selo Romanovci smješteno je na istočnim padinama planine Kozare, na prelazu iz brežuljkastog u ravničarski teren – Lijeve polje. Nalazi se na pola puta koji vodi od Gradiške (Bosanske Gradiške) prema Banjoj Luci, u neposrednoj blizini naselja Aleksandrovac (Bosanski Aleksandrovac). Obuhvata k.č. br. 1738, k.o. Romanovci; broj posjedovnog lista 320, općina Gradiška (Bosanska Gradiška), Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Historijski podaci

Prema popisu, koji je za potrebe Banjalučke eparhije rađen 1911. godine, na prostoru Bosanske krajine su bila ukupno 83 sakralna objekta izrađena od drveta¹. Po vremenu u kome su nastali ovi objekti, njih sedam je nastalo u XVIII stoljeću, šesnaest u XIX stoljeću (do 1878. godine), a do 1911. godine ukupno šezdeset. Do 1952. godine ih je bilo približno trideset. Veliki broj drvenih crkava uništen je u toku II svjetskog rata i u godinama poslije njegovog završetka veliki broj crkava brvnara je nestao, za što je jedan od razloga bilo njihovo neodržavanje.

Podataka o vremenu nastanka crkve u Romanovcima nema mnogo i većina je uglavnom vezana za narodne priče i predanja². Crkva se po svom obliku, skromnim dimenzijama, naročito maloj širini, te činjenici da nema oltarsku apsidu, može datirati u XVIII stoljeće³. Kao dopuna ovoj tvrdnji može se uzeti i podatak da se u crkvi ranije nalazio *antimins*⁴ osvećen u vrijeme

¹ Il šematizam Pravoslavne mitropolije banjalučko-bihačke za godinu 1911.

² Po prvom predanju spominje se da su otomanske vlasti dale dozvolu stanovništvu da crkvu podignu na mjestu na kome se nalazilo jezero i koje su seljani zatrpavali i na taj način ga preselili u susjedno selo Miljeviće. Prema kazivanju mještana, crkva je tri puta mijenjala krov. Krov, koji je 1955. godine zatekao istraživač Petar Momirović, koji se bavio proučavanjem tradicionalne arhitekture crkvi – brvnara, bio je u vrlo lošem stanju. On je zabilježio kazivanje mještana da ni neka starica, koja je umrla 1934. godine, i koja je, navodno, živjela 115 godina, nije upamtila kada je taj krov postavljen. Iz usmene tradicije zaključuje se da je krov stariji od 1819. godine. Kako je utvrđeno da je vrijeme trajanja krovova od šindre u ovom području oko 100-120 godina, na osnovi toga bi se crkva mogla datirati na početak XVIII stoljeća ili čak ranije (*Ševo, str. 84-85*).

³ Podaci na osnovi kojih se neka crkva može datirati mogu biti različiti, više ili manje određeni. Najpouzdaniji su pisani izvori i to oni autentični, koji se nalaze na samom objektu i kada je npr. napisano: «*graditi se 1821.*» ili je na ugrađenoj oltarskoj ikoni upisano «*sije crkov ogradi gospodar Vuica za spomen 1818.*» onda se taj podatak može sa sigurnošću uzeti kao vrijeme njihove gradnje. Na nekim od ovih objekata pronađeni su natpisi sa godinama kada su podignuti, odnosno kada su za neku od ovih crkava postavljeni temelji. Na osnovi nekog od podataka moguće je izračunati i vrijeme trajanja pojedinih radova. Samo na osnovi godine urezane ne ikonostasu nije uvijek moguće saznati vrijeme gradnje crkve. Obično su ikone i carske dveri slikane neposredno poslije podizanja objekta. Najčešće je crkva podignuta godinu–dvije ranije. Međutim, katkad su ikone slikane u dužem vremenskom periodu. Treba biti obazriv prema ikonama u čijim zapisima nije naznačen hram kome su priložene, jer se često dešavalo da u jednu crkvu zaluta ikona iz druge crkve ili ikona koja i nije vezana za jedan određeni hram, već predstavlja poklon koji je došao odnekud u crkvu. Zapisi se najčešće nalaze na dverima, a dveri su često starije od samog objekta, jer su pripadale nekoj starijoj crkvi na čijim je temeljima objekat sagrađen. Dveri su čak mogle pripadati i potpuno drugom hramu, koji je postojao na sasvim drugom mjestu. Drugi podaci, na osnovi kojih se može utvrditi vrijeme izgradnje crkava, mogu se tražiti među zapisima na pojedinim knjigama, ljetopisima, ili na posebnim pločama postavljenim prilikom neke od obnova crkve. Sa ovakvim podacima treba biti obazriv jer su ponekad proizvoljni. Dešava se npr. da svećenik napiše poneki podatak koji nije provjeren. Groblja, različiti podaci o nekom naselju, životu tog naselja i narodna predanja mogu u znatnoj mjeri pomoći prilikom datiranja crkava. U predanjima ima puno proizvoljnosti prouzrokovanih maštom. Građevina najčešće sama o sebi govori. Analizom pojedinih arhitektonskih, konstruktivnih i tehnoloških elemenata sa objekata kojima je poznato vrijeme izgradnje i uporedbom sa objektima za koje je vrijeme izgradnje nepoznato, u stanju smo. na osnovi iskustva, pogoditi deceniju ili četvrtinu stoljeća u kome su mogli biti sagrađeni.

⁴ antimins (*grč. anti - (u)mjesto i lat. mensa - sto; umjesto (pre)stola*)
1. Obično je to svilena četvorougaona marama (tkanina, platno) u koju su umotani i ušiveni dijelovi svetiteljskih moštiju. Pošto arhijerej (episkop) osveti antimins, polaže ga na časnu trpezu da bi se na njemu, po ugledu na Spasiteljev grob i na grobove krišćanskih mučenika, obavljao liturgijski čin u znak spomena na stradanja, smrt i uskrsnuće Kristovo. Bez antiminsa

mitropolita Pavla Nenadovića (1749 – 1766. godine), što bi bio jedan od elemenata na osnovi koga se crkva može smjestiti u XVIII stoljeće. Jedina dva datuma koja se mogu primijetiti na crkvi su godina 1812, urezana na ulaznim vratima u crkvu, i godina 1815 – urezana na dverima. Ti datumi, po svemu sudeći, predstavljaju datume jedne od njenih opravki.

Crkva pripada Banjaluckoj eparhiji, koja je osnovana 1900. godine kao mitropolija. Ova eparhija nalazi se u sjeverozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine. Do tog vremena ovi prostori pripadali su Dabrobosanskoj mitropoliji. Prvi episkop ove eparhije bio je mitropolit Evgenije Letica (1901–1907. godine), a zatim slijede srpski arhijereji: Vasilije Popović (1908–1938. godine), Platon Jovanović (1940–1941. godine), dr. Vasilije Kostić (1947–1961. godine), dr. Andrej Frusić (1961–1980. godine) i sadašnji episkop Jefrem Milutinović.

2. Opis dobra

Drveni objekti predstavljaju veliku grupu objekata graditeljskog naslijeđa Bosne i Hercegovine.

Noseći u sebi daleke slavenske tragove, kao i srednjovjekovne i kasnije utjecaje iz vremena samostalnosti, crkve u Bosni su pune inventivnosti i prilagođene su prirodnim uvjetima i potrebama života (*Pavlović, 1962, str. 91*).

U oblastima bogatim građevinskim drvetom primjetan je veliki broj objekata različitog tipa, oblika i namjene.

Crkveno drveno graditeljstvo je bilo na putu da se razvije u jednu obimnu arhitekturu sa sopstvenom dekoracijom, ali je njegova evolucija naprasno presječena⁵.

Crkve brvnare je prema Petru Momiroviću⁶ moguće podijeliti u četiri grupe i to:

1. jednostavne crkve pravougaonog oblika manjih dimenzija, većinom bez apside,

ne može se obavljati bogoslužjenje, a pošto se pri svestenodejstvovanju osveti, zamjenjuje Kristov grob i grobove kršćanskih mučenika.

2. Prema tumačenju Isidora Pelusioti, antimins predstavlja i plaštanicu kojom je bilo obavijeno Kristovo mrtvo tijelo. Na časnoj trpezi leži savijen i razvija se samo na početku liturgije, a kada svećenik prenese bogoslužbene darove (hljeb i vino) s časne trpeze, ponovo se savije. Izuzetno (u slučaju rušenja hrama, na primjer), može zamijeniti svetu trpezu (kao što mu i samo ime kazuje) i nad njim se tada vrši služba Božija. Antimins je često predmet umjetničke obrade. Na sredini je predstavljeno Polaganje Kristovo u grob, a u uglovima likovi četverice jevanđelista. Svaki antimins je, po pravilu, namijenjen određenoj crkvi (prijestolu), pa se zato na njemu, uz ustaljene likovne predstave, obavezno ispisuje ime episkopa i vrijeme kada ga je i za koju crkvu osvetio.

⁵ Da li je broj ovih objekata reduciran zahvaljujući prorijeđenim šumama usljed velikih potreba savremene kulture za drvenim materijalom ili uz pomoć novih tehničko-tehnoloških rješenja i upotrebe savremenih građevinskih materijala, ne zna se, ali je činjenica da je, na primjer, izgradnja nove crkve neposredno uz Crkvu sv. Nikole u Javoranima dovela do propadanja stare iz XVIII stoljeća.

⁶ Momirović, Petar, kustos i istraživač narodne arhitekture

2. crkve pravougaonog oblika većih dimenzija i dekorativnijih krovova i sa poligonalnom apsidom,
3. prelazni oblik sa dodatom trostranom apsidom i novim konstruktivnim i dekorativnim elementima i
4. novi tip crkve brvnare sa razvijenijom osnovom i savšenijom obradom, strogih linija⁷,

⁷ **Prvu grupu** sačinjavaju crkve sa vrlo jednostavnom osnovom i skromnih dimenzija. Uglavnom nemaju apsidu, izuzev crkve u Šljivnu kod koje nailazimo na trostranu apsidu koja je plod neke kasnije restauracije. Crkve iz ove skupine su jednostavne, skromnih dimenzija, gdje dužina ne prelazi 9 m i širina 4 m, tako da pokrivaju površinu od svega 30 m². Ovdje je nosiva konstrukcija postavljena na голу zemlju bez ikakvih temelja i kamenih konstrukcija suhozida koje bi prenijele opterećenje na nosivo tlo. Većinom je upotrijebljen skeletni sistem sa zidovima od užlijebljenih dasaka. Pojedine crkve su urađene od pravih balvana četverougaoog presjeka. Brvna su na uglovima povezana na preklop. Gornja greda kod ovakve konstrukcije često preuzima ulogu vjenčanice, dok se na nekim objektima vjenčanica uduplava i javlja se tzv. dvojna vjenčanica. Između stupova udareni su kosnici. Na taj način je dodatno ojačana konstrukcija i stabilnost zida. Krovna konstrukcija sastoji se od više pari naspramno postavljenih rogova spojenih u tjemenu. Plitkim oblim usjekom rogovi se oslanjaju na ivicu vjenčanice, spuštajući se u polje oko obimnih zidova. Zidovi su niski i vrlo rijetko dostižu visinu čovjeka. Krovovi su vrlo stmi radi brže odvodnje oborinske vode. Na čeonim stranama krov je redovno zaobljen. Zaobljenja na uglovima izvedena su često dvostrukim rogovima, sa nekoliko naspramno postavljenih prirožaka⁷. Na ovaj način je izbjegnuto ugaoni prelom krova, koji je nepodesan za pokrivanje krova, i u isto vrijeme dobila se polueliptična streha koja čeonim zidovima objekta pruža bolju zaštitu od atmosferskih utjecaja. Na ovaj način pojačan je estetski dojam objekta. Pošto ovakvi objekti nemaju sljemenjače, nju uvijek zamjenjuje tzv. korito. Na taj način se postiže stabilnost i korita, a njegovi uglasti oblici u suprotnosti su sa stepenastom površinom krova, što još više doprinosi dekorativnosti objekta. Krovni pokrivač je od sitno cijepanog hrastovog klisa⁷ u dugim i uzanim jezicima, sa kanalicima pri krajevima. Ovakav pokrivač je naslagan u više redova i redovno je pričvršćen dugim ekserima od kovanog željeza, nepravilnog četverougaoog presjeka sa spljoštenom neravnom glavom. Ovi objekti nemaju tavanicu i krovna konstrukcija je u enterijeru u potpunosti vidljiva. Crkve iz ove grupe imaju vrlo malo otvora, jedino ulaz sa zapadne strane, najčešće sa masivnim završetkom u vidu luka i dovratnicima. Vrata su pravougaona, od hrastovine, sa horizontalnim prečkama na poleđini i željeznom bravom sa velikim ključem. Svjetlost je u unutrašnjost crkve, najčešće u prostor oko oltara, ulazila kroz kose uske horizontalne zakošene proreze među brvnima. U enterijeru je crkva skoro u potpunom mraku.

Unutrašnjost crkve je podijeljena na oltarski dio, naos i pritvor, redovno sa horom. U oltaru je sv. prijesto, gotovo uvijek postavljen na jednom ukrašenom stupcu. Prijestone ploče su također vrlo jednostavne i urađene od drveta. Vrlo rijetke su kamene ploče. Oltarske pregrade su nastale nešto kasnije nego objekti i većina potječe iz XIX stoljeća. Nijedna originalna nije ostala sačuvana. Sačinjene su od tanjih stupova sa daskama, a često i sa šašavcima od mehkog drveta. Obično su bile sa dva, a rjeđe sa tri otvora – carskim i sporednim dverima. Carske dveri su nešto dekorativnije i živopisane. Na sporednim ulazima nema dveri. Naos je od pritvora također odvojen sličnom drvenom ogradom. U sredini naosa visi drveno Bogorodicino kolo – polijelej. Sva kola koja su se očuvala imaju isti oblik i slične su izrade i dekoracije, često sa podacima o podizanju i osvećenju hrama. Pod crkve je većinom zemljani. Starije crkve su bez zvonika i zvona. Postojalo je drveno ili metalno klepalo. Svi zvonici su podignuti poslije 1978. godine i nemaju stilskog jedinstva sa glavnim objektom. U ovu grupu spadaju crkve u: Malom Blaškom, u Šljivnu, Javorinama, Romanovcima i Kolima.

Drugu grupu predstavljaju crkve većih dimenzija izgrađene od masivnih brvana sa više dekoriranim krovovima i debljim slojevima klisa. Uglovni spojevi balvana su na dvostruki pravi preklop. Ako je crkva veća, pa nije postojala mogućnost da se pronađu dovoljno duga brvna, problem se rješavao na taj način da se na sredini obimnog zida postavljao jedan puni, posredni stupac u koji bi se brvna užlijebljivala "na čep", te se na taj način postizala željena dužina i ujednačenje građe i debljina zida. Na stranama na kojima su se nalazila vrata, ovu ulogu bi preuzimali dovratnici. Crkve ove grupe uvijek su imale poligonalne apside, gdje je vezivanje balvana na uglovima izvedeno na složen način dvostrukim kosim preklopom i kosim

Crkva u Romanovcima posvećena je sv. Nikoli. Pripada prvoj grupi drvenih sakralnih objekata jednostavne osnove, skromnih dimenzija i jednostavne gradnje.

Osnovu crkve predstavlja pravougaonik dimenzija 7,42 m dužine i 4,16 m širine. Visina zidova objekta iznosi 1,95 m, dok ukupna visina crkve, mjerena od nivoa terena do sljemena, iznosi 5,75 m. Crkva nema oltarsku apsidu.

Zidovi crkve su urađeni od debelih hrastovih dasaka, a osnovna uzdužna brvna prepuštena su sa zapadne strane u dužini od preko 1 m, zbog duge i izvučene strehe, koja obrazuje neku vrstu otvorenog trijema pred crkvom. Kostur crkve i njeni zidovi su urađeni na istovjetan način kao i kod crkve u Javoranima⁸. Ojačanje zidova izvršeno je kosnicima postavljenim samo sa unutrašnje strane.

Krov objekta je jako strm sa širokom strehom i na čeonim stranama je jako izvučen, sa istočne strane 1 m, dok je sa zapadne strane 1,60 m. Zaobljenje krova je postignuto gustim rasporedom rogova i prirožaka. Drvena krovna konstrukcija je vidljiva iznutra. Rogovi su dimenzija 9/10 cm i postavljeni su na razmaku od 1,04 m (na ravnom dijelu objekta) i približno na svakih 50 cm (na uglovima objekta). Na približnoj sredini dužine roga postavljene su ruke dimenzija 8/4 cm. Klis kojim je crkva bila pokrivena bio je od jelovog drveta, malih dimenzija i zarubljen.

Unutrašnji dio crkve ikonostasom je podijeljen na oltarski prostor i prostor naosa. U ulaznom dijelu objekta podignut je hor sa stepenicama u dužini od 2,13 m, koji se nalazi na visini od 2 m, mjereno od nivoa poda crkve. Sa prednje strane hora se nalazi drvena ograda visine 1,20 m. Nosiva konstrukcija sačinjena je od horizontalno položenih greda presjeka 15/15, 17/16 i 13/12 cm. Stepence, kojima se pristupa horu, imaju širinu 19 cm, dok je visina svakog stepenika različita i iznosi približno 25 cm.

zarublivanjem krajeva. Prozorski otvori su većih dimenzija, dok su lukovi, vrata i dovratnici ukrašeni. Nadstrešnica je izvijena i šira.

Enterijer crkve ima istu podjelu kao i crkve iz prve grupe, s tim da crkve iz ove grupe mogu biti i bez priprate. Ukoliko je crkva većih dimenzija, tavanjsku konstrukciju nose drveni stupci dotjeranih oblika i ornamentiranih gornjih dijelova. Tavanica je djelimično ravna, dijelom zasvedena poluoblíčastim svodom od šašavca. Hor, tačnije pseudohor je izdignut. Pod je patosan i crkva je u enterijeru dekorativnija. U ovu grupu spadaju crkva Jelička, crkva u Palačkovcima i u selu Rakelići.

Treća grupa je prelazni oblik dvije prethodne grupe kome je od elemenata dodana trostrana apside i još poneki detalj. Najpoznatija crkva iz ove grupe je drvena crkva u Krupi na Vrbasu.

Četvrtu grupu objekata sačinjavaju novije crkve sa razvijenijom osnovom, novim dijelovima i novim konstruktivnim rješenjima. Obrada materijala je savremenija i ima složeniji tehnički postupak. Zidovi su visoki, krovovi izdignuti i široki, a unutrašnjost prostrana. Kod pojedinih objekata ove grupe pojavljuje se vanjski trijem. Konstrukciju crkve u enterijeru podupiru stupovi. Apside su petostrane i po dimenzijama su znatno veće od apsida iz druge grupe. Otvori su normalnih dimenzija, tavanice su zasvedene, a podovi drveni ili kameni. Bogatije su dekorirane od ostalih grupa objekata. Vanjske linije su stroge, a enterijer, za razliku od crkava ostalih grupa, hladan i strog. U ovu grupu spadaju crkve u Drugovićima, Busnovima i Maričkoj.

⁸ Crkva sv. Nikole u selu Javorani je također crkva brvnara bez apsida i skromnih dimenzija kod koje su masivna hrastova brvna na uglovima vezana na preklop, dok je na podužnim stranama zidno platno ojačano sa po pet stupaca. Crkva također nema tavanice, pa je krovna konstrukcija vidljiva iznutra.

Oltar je odvojen visokom drvenom pregradom sa starim debelim dovratnicima i carskim dverima. Carske dveri u Crkvi sv. Nikole u Romanovcima su izrađene od borovog drveta, vjerovatno početkom XIX stoljeća. Rad su nepoznatog domaćeg majstora. Dimenzije krila iznose 141x42x4 cm. Gornji dio dveri završava lučno. Površina dveri je uokvirena crvenom bojom.

Na dverima je predstavljena, kako je uobičajno, scena Blagovijesti, sa Bogorodicom i arhanđelom Gavrilom u dnu, a iznad su dopojasni likovi prvoapostola Petra i Pavla i jos dva arhanđela – Mihajla i Gavrila.

Na lijevom krilu, ispod luka, naslikan je sv. arhanđel Mihajlo (S arh. Mihail). Svetitelj u lijevoj ruci drži vagu u čijem tasu je mnogo sitnih ljudskih prilika. U desnoj ruci drži pečat sa natpisom stz stz.

Podno sv. arhanđela Mihajla predstavljen je sv. apostol Petar. Svetitelj blagosilja desnom rukom, a u lijevoj drži ključeve.

U trećem polju, na lijevom krilu dveri, predstavljen je sv. arhanđel Gavriilo sa krinom u ruci.

Na desnom krilu dveri, u gornjem polju, predstavljen je sv. arhanđel Rafailo u vojničkoj uniformi. U jednoj ruci nosi ripidu, a u drugoj kolut sa natpisom stz stz.

Podno sv. arhanđela Rafaila predstavljen je sv. apostol Pavle sa perom u desnoj i mačem u lijevoj ruci.

U donjem polju predstavljena je Bogorodica sa raširenim rukama kao u predstavi «Bogorodica širšaja nebes». Iznad nje, u lijevom uglu, predstavljen je sv. Duh u obliku goluba.

Zajedno, predstave sv. arhanđela Gavrila na lijevom krilu dveri i Bogorodice na desnom krilu, grade scenu Blagovijesti.

Lica svetitelja su duguljasta, skladno oblikovana i modelirana, inkarnat im je oker sa ružičastim naglascima, crtež siguran, a figure dobro proporcionirane.

Carske dveri nisu porudžbina jednog ktitora, nego više priložnika čija imena su ispisana pored svakog lika, što ukazuje na slabo ekonomsko stanje parohijana. Tako je pored sv. arhanđela Mihajla zapisano: PISA AN[^]ELIA [TKUPI SEBI. Pored sv. apostola Petra stoji natpis: PISA [KUPI SEBI ZA POMEN STEVAN VA DAR 1815. Pored sv. apostola Pavla stoji natpis: PISA MARKO ZA SPOMEN SEBI V GRO[A I PO. Pored predstave Bogorodice stoji natpis: PISA IVKA ZA POMEN SEBI GRO[A ODI. OBRAD SEBI I MIHIL.

Na poleđini dveri zamjećuje se slabo čitljiv zapis: TEODOR SEKSAN(?) PISA SEBI ARHIADTZ (ARHIMANDRIT?) ANTONIJE.

U crkvi se pored carski dveri nalazi i manji drveni polijelej⁹. Polijelej je sličan polijeleju iz Crkve Rođenja Presvete Bogorodice u Malom Blaškom. Sastavljen je od osam duguljastih pravougaonih polja sa rustično islikanim heruvinima, krinovima i petolisnim ružicama.

Na crkvi postoje dva otvora – glavni ulaz koji se nalazi na zapadnoj strani i drugi otvor koji se nalazi sa južne strane. Ulaz sa zapadne strane je pravougaonog oblika, sa arhitravnim pragovima, veličine 1,46 x 1,00 m. Zatvaraju ga masivna dvokrilna hrastova vrata debljine 5 cm. Drugi otvor ima dimenzije 66x50 cm i nalazi se do jugoistočnog ugla objekta. Za propuštanje svjetlosti u enterijer objekta služe uski prorezi na brvnima, postavljeni na različitim visinama. Prorezi na sjevernoj strani crkve, od kojih je jedan u

⁹ Bogorodicino kolo

naosu, a drugi u prostoru oltara, se nalaze na visini od 75, odnosno 106 cm, dok su prorezi na istočnoj i južnoj strani smješteni nešto niže, na visinama od 63 (istočni) i 70 cm (južni). Pod crkve izvorno je bio zemljani i nije bio popođen.

U crkvi su se nakada nalazile dvije stare štampane knjige - službenik i psaltir, štampani u Budimu 1700. godine, odnosno 1838. godine. Službenik je bio vlasništvo popa Pavla Brankovića, što se vidi po zapisu iz 1855. godine. Psaltir je bio vlasništvo popa Mihajla Novkovića. Psaltir je otkupio neki Đukan Suručić 1848. godine za osam cvancika, što se također saznaje iz zapisa.

Zvonik

Sa zapadne strane objekta, pred ulazom, podignut je u novije doba otvoreni zvonik na stupovima (*Momirović, Petar, str. 158*). Ovaj zvonik po svojoj konstrukciji i položaju pripada tipu najstarijih i najjednostavnijih oblika narodne umjetnosti. Ovakav tip zvonika sa četiri masivna stupa, međusobno povezana mrežom horizontalnih greda i kosnika i strmim četverostrešnim krovom sa drvenom šindrom, vidljiv je i u ostalim dijelovima Evrope, tako da se očuvani primjeri mogu pronaći u nekim sjevernim zemljama poput Letonije. Današnji zvonik bitno se razlikuje od zvonika koji je vidljiv na starijim fotografijama crkve u Romanovcima jer su na drvenoj konstrukciji izvršene naknadne intervencije (donji dio zvonika ozidan kamenim zidom, dodana lučno završena vrata, postavljeni novi krovovi...).

Groblje

Uz crkvu se sa istočne i južne strane nalazi pet nadgrobnika u vidu krstača, urađenih od kamena pješčara i sedre. Nema podatka ko je i kada sahranjen ispod njih¹⁰.

Uz crkvu je podignuta montažna drvena nadstrešnica koja služi za okupljanja vjernika. U crkvenom dvorištu se često održavaju crkvene i druge svečanosti.

3. Dosadašnja zakonska zaštita

Crkva brvnara posvećena sv. Nikoli u Romanovcima registrirana je kao kulturno dobro u evidenciji Republičkog zavoda za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa Republike Srpske.

Dobro se pod rednim brojem 99 nalazi na Privremenoj listi Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine .

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Petar Momirović je pedesetih godina prošlog stoljeća izvršio uvid u stanje objekata tradicionalne arhitekture u drvetu i ostavio vrijednu informaciju. Tako se u izvješaju objavljenom u Našim starinama, broj III, daje sljedeći opis zatečenog stanja:

«Stanje crkve nije utješno. Osnovno brvno sa južne strane se presavilo na sredini, te je zidna građa jednim dijelom otkočila. Klis je istrunuo i sa mnogih mjesta otpao i posljednji sloj. Crkva prokišnjava na sve strane. Naročito je ogoljen sjeverozapadni ugao nad korom. Patos kora je polutruo tako da se nesme slobodno stati. Slemenjača je skoro prepolovljena.»

¹⁰ Prema pričama vjernika ispod krstača su sahranjeni graditelji crkve u Romanovcima.

Godine 2000. izvršeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na objektu crkve, kom prilikom je urađeno sljedeće:

- izvršena sanacija krovne konstrukcije crkve – rogova, ruku i vjenčanica,
- izvršeno pokrivanje crkve novim krovnim pokrivačem - klisom,
- izvršene pripreme za pođenje crkve kamenim pločama na pripremljenu podlogu od pijeska, šljunka i nabijene zemlje,
- izvršena priprema za izradu kanala za odvođenje oborinske i vode koja pada sa krova crkve.

U toku su konzervatorsko-restauratorski radovi na carskim dverima u Republičkom zavodu za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa Republike Srpske u Banjoj Luci.

5. Sadašnje stanje dobra

Crkva je u dobrom stanju nakon intervencija koje su izvršene 2000. godine, osim nekoliko pločica krovnog pokrivača koje su oštećene djelovanjem sunca. Na donjim zonama južnog zida primjetno je prisustvo vlage koju uzrokuje voda koja sa krova pada na zemlju i odbija se na drvene zidove objekta.

Carske dveri su tokom 2003. godine skinute sa ikonostasa i odnesene u Republički zavod za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa Republike Srpske u Banjoj Luci na konzervatorsko-restauratorski zahvat.

Polijelej (Bogorodicino kolo), službenik i psaltir se danas nalaze u Banjolučkoj eparhiji u Banjoj Luci.

Objekat je ugrožen postojećim aktivnim grobljem koje se približava objektu crkve, iako ima prostora za njegovo širenje u drugom smjeru. Udaljenost posljednjih nadgrobnika iznosi 15 m od objekta.

III - ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za proglašenje dobara nacionalnim spomenicima (Službeni glasnik BiH» broj 33/02 i 15/03), Komisija je donijela odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

A. Vremensko određenje

B. Historijska vrijednost

C. Umjetnička i estetska vrijednost

- C. I. Kvalitet obrade
- C. II. Kvalitet materijala
- C. II. Proporcije
- C. IV. Kompozicija
- C. V. Vrijednost detalja
- C. VI. Vrijednost konstrukcije

D. Čitljivost

- D. IV. Svjedočanstvo o određenom tipu, stilu ili regionalnom maniru
- D. V. Svjedočanstvo o tipičnom načinu života u određenom razdoblju

E. Simbolička vrijednost

- E. I. Ontološka vrijednost
- E. II. Sakralna vrijednost
- E. III. Tradicionalna vrijednost
- E. IV. Vežanost za rituale ili obrede
- E. V. Značaj za identitet skupine ljudi

F. Ambijentalna vrijednost

- F. I. Odnos oblika prema ostalim dijelovima cjeline

Sastavni dio ove odluke su:

- kopija katastarskog plana,
- z.k. izvadak, posjedovni list,
- fotodokumentacija,
- situacija.

Korištena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja drvene crkve u Romanovcima nacionalnim spomenikom BiH, korištena je sljedeća literatura:

- 1912. II šematizam Pravoslavne srpske mitropolije banjalučko–bihačke za godinu 1911, Banjaluka, 1912.
- 1953. Momirović, Petar, Naše starine I, 1953.
- 1956. Momirović, Petar, Drvene crkve zapadne Bosne, Naše starine III, 1956.
- 1962. Pavlović, St. Dobroslav, *Crkve brvnare u Srbiji*, doktorska disertacija odbranjena na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu, Beograd, 1962.
- 2002. Nenadović, M. , Slobodan, Ilustrovani rečnik izraza u narodnoj arhitekturi, Prosveta, 2002.
- 2002. Ševo, Ljiljana, *Crkva u Romanovcima*. Pravoslavne crkve i manastiri u Bosni i Hercegovini do 1878. godine, Banja Luka, 2002.

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

Mirzah Fočo, diplomirani inženjer arhitekture, saradnik za graditeljske cjeline i kulturne krajolike u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika

Učesnik u istraživanju i izradi Prijedloga odluke

(autor dijela o pokretnom naslijeđu):

*Slobodanka Lalić, profesor geografije i etnologije,
saradnik za pokretno naslijeđe u Komisiji
za očuvanje nacionalnih spomenika*